

PŘÍNOS EVROPSKÝCH IMIGRANTŮ PRO ROZVOJ VENEZUELSKÉ EKONOMIKY A VLIV SOUČASNÉ VLÁDY H. CHÁVEZE

Pavel Stiegler

Ministerstvo zahraničních věcí ČR

***Abstract:** This paper is focused on the description of the influence of European Immigrants on Venezuelan industry, retail sector, wholesale and franchise. The key factor in the development of Venezuelan modern industry played european immigrants. It is also intended to analyse the impact of the changes implemented by the Government of the president Hugo Chávez and of the Socialism of the 21. Century on the Venezuelan economy - what could be improved, mainly in the public-private relationship. Regarding the globalization the paper also focuses on the regional initiatives of Venezuelan president H. Chávez and the impact on the Region of Central America and the Caribbean.*

***Keywords:** Latin America And The Caribbean, Socialism Of The 21. Century, Hugo Chávez, European Immigrants, Retail And Franchise Sector In Venezuela.*

1. Úvod

V dnešním příspěvku se pokusím analyzovat přínos evropských imigrantů pro rozvoj venezuelské ekonomiky a přiblížit hlavní omezení a změny zaváděné současnou venezuelskou vládou. Analyzuji také schopnost venezuelských firem se novému prostředí přizpůsobit, dále se zaměřím na venezuelský sektor retailingu a frančíz, který i přes změny, kterými prochází venezuelská ekonomika, dokáže stále generovat zisky a vytvářet pracovní příležitosti. Cílem této studie je zjistit, zda je vliv změn zaváděných vládou Huga Cháveze do venezuelské ekonomiky definitivní, neměnný a zda tzv. socialismus 21. století eliminuje zcela nebo částečně tržní principy. Základní metodou použitou v této práci je politologická analýza se stručným zaměřením na historický aspekt a chronologii demokratického zvolení prezidenta H. Cháveze (dále HCh) a dále na stručný přehled sektoru venezuelského retailu a frančíz. Jako metoda tedy bude využita analýza dokumentů. V rámci této analýzy byly využity také osobní zkušenosti a poznatky autora, který v dané zemi žil a pracoval v období 2006-2009. Analýzou režimu HCh se z různých pohledů zabývá celá řada odborných textů, studií, autorů. V práci jsem vycházel kromě vědecké literatury také z konzultací s venezuelskými odborníky, profesory, krajanů. V této souvislosti byly velice cenné a přínosné rady a názory Ing. Vladimíra Sýkory (předsedy českých krajanů ve Venezuele), dále Juana Rady (ekonomů českého původu, který žije ve Venezuele a v Kanadě) stejně jako E. Sáncheze (zakladatele soukromé vysoké školy ekonomického zaměření – IESA).

2. Historie ekonomiky

Popis současné venezuelské politické a ekonomické scény není jednoduchý. Na jednu stranu je nutné **být objektivní**, tedy snažit se situaci popsat takovou, jaká je. Světová média reálný stav současné situace ve Venezuele ne vždy přiblíží objektivně, reálně. Nicméně lze konstatovat, že jde o klasický **učebnicový případ státu**, kde je ekonomika země dlouhodobě závislá na ropě. I přes snahy mnoha vlád, včetně vlády dále HCh, o podporu místní produkce, je situace taková, že národní výroba spíše stagnuje, než prosperuje.

Venezuela je zemí, která je ve **své moderní fázi vybudována Američany** (Rockefeller – těžba ropy v oblasti Maracaibo, budování infrastruktury. Ropné sklady se postupně měnily v samoobsluhu a umožnilo to vznik retailu ve Venezuele). V letech **1952-1958** byl prezidentem Venezuely **Marcos Perez Jimenez** a v tomto období se vybuďovala **většina infrastruktury, která slouží dodnes**. Poté nastalo období, kdy se střídaly vlády, které ovšem dbaly více než na blaho národa, na blaho své. Přirozeným výsledkem těchto politik (kdy ropné příjmy mizely do neznáma) bylo demokratické zvolení současného prezidenta H. Cháveze do funkce prezidenta (1998).

2.1 Počátek 20. století

Venezuela přešla od pěstování kakaa a kávy k těžbě ropy. **První komerční vrt byl proveden v r. 1917**. 20. léta 20. století proměnila Venezuelu z chudé agrární země v nejbohatší stát Latinské Ameriky. **Díky příjmům z prodeje ropy Venezuela zažívala v druhé polovině dvacátého století nejvyšší životní standard v rámci zemí LA**. Venezuelské HDP bylo v roce 1988 cca. 58 mld. USD, tedy cca. 3100 USD na osobu. V r. 1928 Venezuela byla světovým lídrem v exportu ropy. Tuto pozici si udržela až do r. 1970. V r. 1930 ropa představovala více než 90% celkového exportu Venezuely. V r. 1943 vláda uvalila 50% daň na zahraniční těžařské společnosti. Příjmy z těchto zdrojů byly určeny pro rozvoj zemědělství a později průmyslu. V '80. letech XX. století ve Venezuele zavládl průmysl ocelářský, výroby hliníku a petrochemický. Zemědělství mělo minimální podíl, ale sektor služeb byl na vzestupu. Venezuela je enormně bohatá země na přírodní suroviny. V r. 1990 se stala světovým lídrem v exportu uhlí, oceli, železa a hliníku.

2.2 Devadesátá léta 20. století

Venezuelská politická scéna byla v r. 1990 charakterizována korupcí a slabým ekonomickým řízením. Politici a ekonomové často dovolili malé skupině, aby tato profitovala na úkor širokých vrstev společnosti. Toto mělo za následek nerovnoměrné a nespravedlivé rozdělení důchodu. V r. 1973 došlo ke skokovému nárůstu cen ropy, což mělo za následek, že se venezuelské veřejné výdaje a soukromá spotřeba zvýšily nejvíce v historii. V letech 1974-1979 veřejné výdaje byly vyšší, než kumulované výdaje zpětně od r. 1830. Došlo k nárůstu veřejných institucí (jejich počet se zvýšil v řádu stovek). Vláda prezidenta **J. Lusinchiho (1984-89)** se snažila zvrátit nepřívětivý vývoj ekonomiky **devalvací** měny, změnou směnného kurzu, zvýšením ochrany

domácího výrobce, zvýšeným zájmem o podporu zemědělství ve snaze o zabezpečení potravinové soběstačnosti. Díky tomuto **reformnímu balíčku** se podařilo nepříznivý vývoj ekonomiky zvrátit a v letech **1985-1988** nastal mírný ekonomický růst. R. 1989 ekonomika se již nebyla schopna udržet jen na základě dotací a podpor, zejména díky razantně sníženým ropným příjmům (1986 – snížení o 50%). Je nutné zmínit, že **půdu pro demokratické zvolení současného prezidenta vytvořily předchozí vlády, např. druhé funkční období vlády prezidenta Péreze, ale zejména pak druhé období Rafaela Caldery (1994 – 1997), který opětovně zavedl kontroly cen** a dopustil se politických chyb tím, že nestabilizoval ceny. Výsledkem bylo znechucení obyvatel, nedůvěra v bankovní sektor a vládu, což vyústilo v demokratické zvolení HCh, který sliboval změnu oproti předešlým minulým vládám. Je třeba poznamenat, že chudé vrstvy obyvatel a jejich chatrná obydlí nevytvořil samotný HCh, nýbrž rovněž předešlé vlády.

2.3 Hugo Chávez prezidentem a jeho iniciativy

Demokraticky zvolený prezident HCh (1998) v zemi zavádí tzv. socialismus 21. století. Analýzou režimu HCh se zabývá celá řada odborných textů. Tuto problematiku podrobil vědecké analýze např. Gregory Wilpert¹. Vláda HCh **sužuje mantinely trhu nabídky a poptávky** a do soukolí ekonomiky neustále přisypá písek (v podobě restrikcí, zavádění zákonů regulujících ekonomiku). Pro omezení vlivu USA v regionu zřídil společně s Kubou iniciativu **ALBA** (Bolívarovskou alternativu pro Ameriku), která je opozitem americké FTAA. **Do ALBA patří:** Venezuela, Kuba, Dominika (1/2008), Ekvádor (6/2009), Nikaragua (1/2007; je zároveň členem středoamerické integrace CAFTA) Bolívie (4/2006), Antigua a Barbuda (1/2009), Svatý Vincent a Grenadiny (1/2009). Existuje **Banka ALBA, jejímiž členy jsou:** Venezuela, Kuba, Nikaragua, Bolívie.

HCh inicioval tzv. **Petrocaribe**, na základě kterého členské státy mají za velmi výhodné ceny a úvěry přístup k venezuelské ropě. Jedná se o ropnou diplomacii zejména v zemích Karibiku. **Členy Petrocaribe** jsou: Kuba, Antigua a Barbuda, Dominikánská republika, Bahamy, Belize, Dominica, Grenada, Guyana, Honduras, Jamajka, Surinam, Svatá Lucie, Svatý Kryštof a Nevis, Svatý Vincent a Grenadiny, Haiti. Členy nejsou Barbados ani Trinidad a Tobago.

Je nutné poznamenat, že díky vládě HCh jsou na tom **obyvatelé z nejchudších vrstev relativně lépe a jejich kupní síla za posledních 9 let vzrostla o 61%**. Ve Venezuele se obyvatelé dělí dle sociálního kritéria do skupin A, B, C, D a E. Nejchudší jsou obyvatelé ze skupin D a E, přičemž tito lidé chtějí být slušně oblečení, nakupují značkové zboží, pomůcky osobní péče (šampony, krémy, holení), mají úvěry na bydlení, 70% těchto osob má mobilní telefon a 30% doma internet. Sektor obyvatel, D

¹ Wilpert, G: *Changing Venezuela by taking power : History and policie sof the Chávez Government. London. Verso*

a E, který představuje celých 80% obyvatel, je dle centra výzkumu z university IESA² velmi perspektivním sektorem.

Měna Bolívar vždy patřila ke stabilním měnám s pevnou vazbou na USD (1 USD = 4,29B). V roce 1989 došlo k silné devalvaci (1 USD=14 B a následně 1 USD = 36 B). Koncem roku 1990 kurz činil již 1 USD = 43B. (Pozn. V r. 2003 byl kurs uměle stanoven na fixní výši 1USD = 2200 Bs). Díky rostoucí inflaci a snaze vlády o její skrytí došlo k měnové reformě, resp. k úpravě kurzu škrtnutím 3 nul, tedy kurz se změnil na 1USD = 2,2 BSF (F symbolizovalo Fuerte, tedy silný Bolívar). V lednu 2010 byl zaveden duální směnný kurz, v poměru 1 USD = 2,6BsF a 1 USD = 4,3BsF.

3. Hlavní mechanismy pro omezení venezuelského trhu

V teoretické rovině problematikou nedokonalosti trhu v České republice analyzuje a zkoumá např. Dušan Tříška. Mezi hlavní mechanismy pro omezení venezuelského trhu řadíme:

3.1 Mezi hlavní rysy regulace venezuelské ekonomiky patří:

a) **cenová regulace**: tarify veřejných služeb; ceny základních statků; fixní směnný kurs (CADIVI, MILCO); zavedení duálního směnného kurzu (leden 2010) – inflační spirála; b) **omezení strany nabídky**: dovozní licence; přidělení deviz v oficiálním kurzu (CADIVI) – od ledna 2010 – duální kurz; omezení exportu; omezení inventáře (seznam statků vyráběných mimo území Venezuely); c) **Regulace v oblasti pracovního práva**: nemobilita; regulace pracovních podmínek; limity pracovní doby; d) **Přímá regulace**: administrativní postupy a povolení; vyvlastnění; znárodnění (nucený odkup – statek je uhrazen za dohodnutou cenu); upřednostnění formy družstva, kooperativ „na způsob československých JZD“; nucené příspěvky do určitých fondů; přidělování koncesí.

Ekonomický růst (2003-2010) byl **nastartován vysokými ropnými příjmy** (umožnily vysoké vládní výdaje) a tím, že vláda převzala kontrolu nad národní ropnou společností (PDVSA) počátkem roku 2003. Od té doby se reálný růst HDP (očistěný o inflační přírůstek) více než zdvojnásobil (vzrostl o 94,7% za 5,25 roku, tedy cca. 13,5% ročně). Zajímavé je, že většina růstu má neropný původ. Stejně tak soukromý sektor (i přes všechny administrativní a další překážky) rostl vyšším tempem než sektor veřejný. Díky ekonomickému růstu (2003-2009) byl snížen index chudoby o více než polovinu (54% domácností – 2003; 26% domácností - 2008). Index extrémní chudoby poklesl ještě více (o 72%).

V této souvislosti můžeme zmínit také: obchodní politiku (bariéry importu); fiskální břemeno; vládní intervence (vládní výdaje, znárodnění – nucený odkup); finanční politiku; bankovníctví; měnovou politiku; platy; neformální trh (korupce, šedý trh); vlastnická práva-nejistota; regulaci v podnikání (CADIVI – InSTITUTE pro

² IESA – Instituto de Estudios Superiores y Administración, Caracas

kontrolu deviz, MILCO – Ministerstvo lehkého průmyslu, MINAL – ministerstvo pro produkci potravin).

4. Velkoobchod a Francíza ve Venezuele

I přes silné zavádění socialistického modelu řízení ekonomiky fungují sektory ekonomiky, které jsou doposud řízeny tržními principy a které i přes všechna omezení a překážky přirozeného střetu agregátní nabídky (AS) a agregátní poptávky (AD) a tím určování tržních cen a s tím souvisejícího růstu cenových hladin udržují tempo růstu a vytváří hodnoty. Stručně je popsán sektor francízy a velkoobchodní sítě.

4.1 Geografické rozdělení distribuce velkoobchodu

Před rokem 1990 byly skutečným hnacím motorem venezuelské ekonomiky malé místní výroby, které v rámci uzavřené ekonomiky měly velkou obchodní a vyjednávací moc. S příchodem investic a zahraničních produktů začíná být venezuelský velkoobchod stále více určující silou, která rozhoduje o obchodních podmínkách. Tím byl průmysl odložen na vedlejší kolej.

a) západní region - Maracaibo

b) centrální region - Caracas, Valencia, Barquisimeto

c) východní region - Barcelona - Puerto La Cruz a Puerto Ordaz. Kromě toho ve východní části existuje bezcelní zóna v přístavu na Margaritě, kde jsou dovážené výrobky osvobozeny od celních poplatků.

4.1.1 Koncept velkoobchodu se ve Venezuele

Koncept velkoobchodu se ve Venezuele začíná rozvíjet koncem 40. let 20. století, kdy se obyvatelstvo začíná koncentrovat ve městech. Od té doby se registruje silná migrace z venkova do měst, která dosáhla svého maxima v '60. letech 20. století. V současnosti 86,2% venezuelského obyvatelstva žije ve velkých městech. Pro rozvoj venezuelského velkoobchodu mělo velký význam zavedení americké skupiny Sears (1947), následované podnikáním rodiny Rockefeller - první řetězec supermarketů ve Venezuele (1948) s názvem Distribuidora de Alimentos, C.A. (Distributor potravin, a.s.) pod značkou **CADA**. V roce 1950 otevření prvního velkého obchodu vyústilo v krátké době ve vytvoření obchodní sítě, která pokryla velká města: Maracaibo, Barquisimeto, Maracay, Ciudad de Bolívar a Valencií. To, že se venezuelská ekonomika začala rozvíjet právě v Maracaibu není náhodné – jedná se o místo, kde se nachází ropa a kde se tato surovina těžila již od počátku 20. století. Příliv amerických odborníků měl za následek vybudování infrastruktury, skladů, zavádění amerických tržních principů. Tyto „ropné“ sklady se posléze změnilly v první samoobsluhy, velké prodejny.

Evropská imigrace

Při analýze vlivu a významu zahraničních menšin v zemi musíme vzít v úvahu faktor demografický, sociální, ekonomický nebo kulturní. Počínaje **19. století** prezident **Guzmán Blanco** začal s politikou podpory imigrace (dekret z roku 1874), čímž chtěl pomoci tíživé populační situaci vzniklé v poválečném období (federální válka 1859-1863). V této tzv. guzmánské době se začínají stavět první železnice, silnice, a komunikace obecně. Ve Venezuele je přítomna především velmi silná italská komunita, která se začala formovat na počátku 19. století. Dalším zákonem v této problematice byl **imigrační zákon** z roku 1936, ustavený Eleazarem Lopezem Contrerasem. Jedná se o období španělské občanské války. To usnadnilo masivní **španělskou** migraci. V poválečném období ('50- '70 léta 20. století) měl silný vliv na rozvoj venezuelské ekonomiky příliv emigrantů, zejména těch evropských. V roce 1948 nastala doba enormní evropské imigrace mající původ v politických změnách na evropském kontinentu. V roce 1945 Venezuela otevřela dveře imigrantům a založila centra v mnoha evropských městech. Mezi nimi v **Lisabonu**. V období 1945 - 1970 přišlo do Venezuely na 100 000 Portugalců, většinou z **Madeiry**. Jednalo se převážně o zemědělce a o obchodníky. V roce 1945 v Caracasu bylo přibližně 5000 Portugalců.

4.1.2 Vliv evropské migrační vlny na venezuelskou ekonomiku

O Venezuele té doby nelze hovořit jako o zaostalé zemi, nicméně je skutečností, že se jednalo o zemi rozvojovou se silnou vazbou ekonomiky na ropný sektor a také na těžbu nerostných surovin. Je logické, že země postrádala odborníky, inženýry a zručné řemeslníky. Venezuela byla zemí neomezených možností pro pracovité odborníky. V období těsně po válce (1945-1948) byla Venezuela téměř jedinou zemí na světě, která přijímala emigranty, zejména židovského původu. Migrační vlny z Evropy byly patrné již ve '20. a '30. letech 20. století, zejména ze zemí jako je Itálie, Španělsko, Portugalsko, neboť se také jednalo o přirozený vývoj vzhledem k vazbě na románský jazyk a další kulturní shody.³ V poválečném období se tyto migrační vlny posilují, přichází řada odborníků mimo jiné i z tehdejšího Československa, Ukrajiny, Polska, Litvy, Lotyšska. Jednoduše ze všech zemí, kde nastupoval vliv poválečného rozdělení Evropy. Tato migrační vlna byla důležitá pro rozvoj venezuelského hospodářství, průmyslu, diverzifikaci odvětví.

Od roku 1920 měl v ekonomice dominantní postavení ropný sektor, nicméně postupně začala vznikat diverzifikace a v r. 1980 ve Venezuele zavládl průmysl ocelářský, výroby hliníku a petrochemický. Zemědělství mělo minimální podíl, ale sektor služeb byl na vzestupu. Venezuela je enormně bohatá země na přírodní suroviny. V r. 1990 se stala světovým lídrem v exportu uhlí, oceli, železa a hliníku.

³ např. *Venezuela je pojmenována po italských Benátkách – Venezia – Venezuela- Malé Benátky*

4.1.3 Česká menšina ve Venezuele a její přínos na rozvoj ekonomiky

Většina evropských imigrantů se dobře v životě uplatnila a přispěla k rozvoji venezuelského průmyslu a ekonomiky jako celku. **Česká menšina**⁴ rovněž přispěla svým dílem. Mezi úspěšné české imigranty můžeme zařadit např.: H. Neuman – firma Montana (barvy a laky), K. Roubíček- firma Polar (nejslavnější pivovar v Latinské Americe), E. Friedman – významná hudební škola, prof. Harry Osers- strojní inženýr – knihy o deskriptivě (má 3 syny, kteří jsou všichni profesory na univerzitě UCV), David Israel (výroba matrací), J. Batista (železářství – pro firmu Cisneros), Karel Stóhr – umělec, profesor, architekt a mnozí další.

5. Struktura velkoobchodní sítě ve Venezuele

Ve venezuelském retailu jsou nejvýznamnější sektory: automobily (55%), zařízení pro domácnost (53%), textil a obuv (46%), potraviny a nápoje (34%). Největší růst zaznamenal sektor obchodu (2006, 28%), který nebyl způsoben domácí výrobou, ale hnán dovozem. Importy jsou velmi lukrativní činností také v roce 2010, neboť přetrvává kontrola směny. Sektor stavebnictví je vhodnou formou pro investice, neboť vláda nebude schopna dodržet závazky ohledně výstavby obydlí pro chudé. Banky poskytnou 10% portfolia půjček do stavebnictví a 3% pro nákupy nemovitostí.

Cash and Carry (Makro); hypermarkety (obchodní domy Exito); supermarkety (řetězce čítající 2-6 obchodů) - (Plaza's; Excelsior Gama; El Patio atd); velké řetězce supermarketů (automercado CADA; Central Maiderense; UNICASA); maloobchody (MO) (počet 38 927); družstevní trhy; řetězec supermarketů se státem regulovanými cenami (Mercal); lékárny (Farmatodo; Farmahorro; Locatel; Farmacias SAAS); convenience stores (spotřební zboží); korespondenční prodeje; own brand; frančíza; home depot (EPA, Rattan Depot, J.Gaspard Home Depot, Ferre - Total/Deco Total, Ferre Total); obchodní domy (Beco, Selemar, Grafiti atd); nákupní centra.

Cash and Carry:

Ve Venezuele se tento druh obchodu objevil v roce 1990 s holandskou firmou Makro. Holandský řetězec Makro s hrubým ročním příjmem 10 miliard USD má zastoupení ve 24 zemích světa a v LA operuje po dobu 22 let. Ve Venezuele Makro (Cash and Carry) vlastní 17 míst prodeje v 16 městech. Makro má v současnosti 800 dodavatelů (420 sektor food a 350 sektor non food). K tradičním výrobkům jsou nabízeny také doplňky do kanceláře, elektrospotřebiče, autodoplňky, pneumatiky atd.

5.1 Hypermarkety

V sekci hypermarketů a supermarketů jsou stručně a heslovitě uvedeny životní příběhy majitelů těchto provozoven. Jedná se většinou o imigranty, kteří ve Venezuele vybudovali firmy, společnosti, které formovaly životní standardy venezuelské ekonomiky a které zaměstnávají venezuelské obyvatele.

⁴ Sýkora, V.- předseda Česko-venezuelské krajské asociace Venecheco

Do této kategorie spadají supermarkety velkých rozměrů (většinou s plochou větší než 5000 čtv. m). Obchodní domy Éxito: CATIVEN je holding, který koupil supermarkety CADA a velkoobchod MAXY's. V roce 2001 francouzská skupina CASINO získala 60% holdingu za cenu 74 milionů USD. Koupila také 5 továrních hal, které patřily stavební firmě CONSTRUCENTRO (Caracas, Maracaibo, Puerto la Cruz, Valencie a Barquisimeto). Tím společnost CATIVEN otevřela hypermarkety s názvem sklady Éxito. V prvním trimestru roku 2001 bylo otevřeno caracaské Éxito, v celkové investici 50 milionů USD, prodejní plocha dosahuje 6500 m² a celková plocha je 10 000 m² (parkoviště pro 500 automobilů) a 750 zaměstnanců. Cativen mimo to vlastní 50 supermarketů CADA. V prostorách Éxito se prodává přibližně 40 000 výrobků: potraviny, domácí potřeby, plátěné zboží, oděvy, autodoplňky, domácí elektrospotřebiče, parfumerie, sportovní potřeby a hračky.

Hypermarket Garzón:

Ředitel firmy, Angel Ramiro Sanchez, má 2 obchody ve městě San Cristobal, které představují 60% spotřebitelské poptávky. Firemní strategie je založena na nízkých cenách. Obchod má plochu 3900 m². Průkopníkem samoobsluh ve městě San Cristobal byl řetězec Cada (2 obchody), následoval obchodní řetězec La Victoria, ale nyní má Cada jen 1 obchod a la Victoria z města zmizela. V San Cristobalu má firma hypermarket Garzon jediného konkurenta v podobě kolumbijského řetězce Cosmos. Měsíčně firmu Garzon navštíví asi 100 000 lidí. Věrnostní kartu má 38291 zákazníků. Sánchez je spokojen s neustálým vzestupem sektoru samoobsluh ve Venezuele.

5.2 Supermarkety

Central Madeirense (CM)

V roce 1946 se dali dohromady Portugalci Manuel a Agustín Souza, Manuel Mendes de Sousa a Manuel Corte Abreu, kteří přijeli do Venezuely na stejné lodi.

Název firmy Central Madeirense byl poprvé použit 11.11.1949 firmou Sociedad Mercantil Macedo, Corte a Compañía. Tyto prodejny byly posléze uzpůsobeny jako samoobsluha.

Supermarkety Unicasa:

Obchodní jméno vzniklo v roce 1982 fúzí 10 firem. Dnes má 28 poboček. Je tedy jednou z nejmladších firem v retailovém sektoru. a zaměstnává 1500 lidí. Původně vznikla jako družstvo 11 vlastníků obchodů s potravinami.

Excelsior Gama

Firma byla založena v roce 1950. Nyní se skládá z 10 supermarketů umístěných v caracaských čtvrtích, kde bydlí střední až vyšší třída (C.C.Vizcaya, Los Palos Grandes, La Tahona, Macaracuay, Manzanares a Santa Fe). Pro přibližně 30000 pravidelných zákazníků vydává věrnostní kartu a jejím dětem kartu Gamma kids, se kterou mohou získat slevu pro dětské produkty. Vydává také měsíčník Notigamma a na webových stránkách je možné provádět on-line nákupy, které jsou následně zaslány domů. Za posledních 13 let vzrostl počet zaměstnanců z původních 29 na téměř 1400. Prodejní

plocha z 280 m² na 7000 m², počet pokladen ze 2 na 87. Dle pana da Gamy jsou samoobsluhy hybným faktorem tržní ekonomiky a Portugalci zásadně přispěli k úspěchu a rozvoji venezuelské ekonomiky. Jako velkou překážku pro současný rozvoj firmy Da Gama uvedl: státem stanovené ceny a kontrola směny. V takovém prostředí je velmi obtížné udržet kvalita balení, vyškolený personál a high - tech zařízení. Pro Da Gamu je Venezuela nejlepší zemí na světě, kde jsou stále velké příležitosti pro podnikání.

El Prado

V roce 1963 vznikla firma El Prado. Dnes se tento řetězec jmenuje "Automercados Plaza's". Samoobslužný systém se ve Venezuele rozmohl díky evropské imigraci. K rozvoji došlo také prodejem řetězce Cada vlivné skupině Cisneros (před 25 lety). Mezi dubnem a květnem 1969 se spojili José, Antonio, Sebastiao, Joao Rodrigues Dinis, Juan Fernandez (Padre) a José da Sousa (padre) a založili dnešní řetězec Automercados Plaza's. Do Venezuely emigrovalo 70% rodiny pana José de Sousa. Rodina neuvažuje o odchodu ze země, ačkoliv situace je velice nejistá, ale naopak má v plánu otevřít novou pobočku. Je si třeba uvědomit zásadní okolnosti doby, kdy vznikaly samoobsluhy. Rockefeller založil samoobsluhy Cada, které poté koupila skupina Cisneros. Ale Rockefeller byl ten, kdo zavedl předbalení zboží, samoobslužné lednice.

Supermarkety Plaza:

Tento malý řetězec vlastní 12 prodejen, ze kterých 9 se nachází v Caracasu (určeno pro střední třídu) a 1 ve Valencii. V prvním trimestru 2014 získalo 3 prodejny v automercados TIA. Mezi tradičními potravinářskými výrobky prodávají chléb, cukrovinky, květiny a hotová jídla a pro stálé zákazníky mají klientskou průkazku (Plazacard). Nabízí také nákup přes internet , který je později doručen domů.

El Patio: 3 generace - 3 příběhy

Fernando Ignacio de Oliveira je již 3. generací rodiny z Maderiy v Portugalsku, která ve Venezuele ovládla retailingový trh se svým řetězcem El Patio. F.I. de Oliveira je jejím viceprezidentem. V '60. letech jeho dědeček José Fernando de Oliveira s mnoha evropskými imigranty přijel do Venezuely ve vlně po 2. světové válce. Původně se živil jako holič. V Caracasu začal pracovat ve světě módy a postupně ušetřil na to, aby přišla celá rodina (7 bratrů). Rodina koupila slavný sklad San Lorenzo, který stále funguje ve čtvrti Bello Monte. V '70. letech koupili samoobsluhu Los Ruiseñores v části Los Ruices. V roce 1972 firmu vedli: José Fernando de Oliveira, José Fernando de Oliveira (syn), José Rui de Oliveira, José Jorge de Oliveira a José Edouardo Oliveiro (švagr). V roce 1973 skupina koupila obchod, který dal firmě současný název - El Patio ve čtvrti Los Palos Grandes. Dle Oliveiry portugalská komunita přispěla značnou měrou k rozvoji obchodu ve Venezuele a dodává, že k rozmachu retailu došlo, když vláda uvolnila kontrolní mechanismy cen, což zvýšilo konkurenci, a každá firma musela optimalizovat služby.

De Cándido:

V září 2006 oslavila firma 50 let existence. Před 50 lety začal průběh samoobsluh De Cándido, rodinný podnik. Italia de Cándido (dcera) nejstarší ze 4 sourozenců, kteří řídí firmu (Vannia, Andrés, Tony). Jejich firma se dlouhá léta jmenovala Víveres De Cándido, dnes z marketingových důvodů se jmenuje jen De Cándido. Ve státě Zulia mají 6 prodejen, ve státu Falcón potom sedmou prodejnu., která není ve vlastnictví, ale stejně jako firma IPSFA v Maracaibu fungují na bázi strategických aliancí. Firma má 1000 zaměstnanců a věnuje se také financím, stavebnictví, transportu, elektrické energii. Heslem firmy je, aby se zákazníci cítili jako doma, aby nakupovali s radostí. Tento řetězec dbá, aby zákazníci měli dětský koutek, prodej vína, hračkářství, restauraci a samozřejmostí je parkování zdarma. V Maracaibu otevřeli obchod s plochou 5000 m², tedy jedná se už o hypermarket. Rodina si myslí, že toto je budoucnosti samoobslužného prodeje.

Samoobsluhy Franco Italiana:

Za zrod vděčí rozvoji petroprůmyslu na poloostrově Paraguaná. Dnes je chloubou státu Falcón. V roce 1950 přijeli do Venezuely z Itálie Giuseppe Prati a Luigi Poerio, kteří v centru města Punto Fijo, přesně Pasaje Zeiter, založili sklad La Franco Italiana. Jejich odchod sklízel plody ropného boomu: zásobovali potravinami a potřebným zbožím ropné tankery, ať již venezuelské nebo zahraniční (Shell, Creole Petroleum). V roce 1970 jejich podnik prosperoval - měli smlouvu o výhradním zastoupení pro výše zmíněné podniky ropného průmyslu. V roce 1974 firma čelila konkurenci řetězce Victoria, který postavil v blízkosti jejich firmy největší samoobsluhu ve městě (1500 m²), zatímco podnik Franco Italiana měl jen 700 m². Během 4 let dokázali zvýšit prodejní plochu na 1100 m², zatímco konkurenční La Victoria snížila plochu na 750 m² a v roce 1989 ukončila činnost. V současnosti firma Franco Italiana neustále nabízí akční ceny (nižší ceny mají díky úsporám, dodavatelům platí okamžitě a mají úspory vzhledem k prodejm z rozsahu. Zaměstnanců je 110-115. Měsíčně jejich obchody navštíví 60 000 klientů. Ve vedení firmy byli: 1965-Giuseppe Prati a jeho synové (Giovanni, Mario, Benito). Také Luigi Poerio, který přizval synovce Perigio Carusa. V roce 1991 Luigi Poerio předal své akcie do rukou Luca Caruse. V roce 1989 měla firma 2 pobočky. Obchodní jméno Franco Italiana pochází z národnosti majitelů Giuseppe Prati (Ital) a Luigi Poerio (Francouz). Mají webovou adresu a umožňují nákupy on - line.

Řetězce obchodů Graffiti (distributor Al Galope)

Tento obchodní řetězec patří mezi nejvýznamnější v zemi. Vlastní 3 typy obchodů: Graffiti Shoes (obuv); Graffiti Hogar (předměty pro domácnost); Tiendas Graffiti (obvyklé oděvy). Téměř úplné spektrum dodávaného zboží, většinou ze zahraničí (jihovýchodní Asie) a ze skladů na Floridě.

5.3 Nákupní centra

Nákupní centra (dále NC) ve Venezuele prožívají nebývalý boom. NC rostou nejen v Caracasu, ale také v provinčních městech (Maturín, Maracay, Valencia, Puerto la Cruz, Porlamar).

Mezi nejvýznamnější nákupní centra patří:

Centro Sambil:

Je považován za největší nákupní středisko v Latinské Americe. Celková plocha dosahuje 250 000 m², ze kterých 72 000 m² je určených jako obchodní plocha. Jedná se o pětipatrovou budovu, ve které je umístěno 600 obchodů, 4000 parkovacích míst, centrum pro volný čas (8000 m²), 14 sálů kina, fast food, ledová plocha, akvárium s 120 000 litry vody, bowling, business centrum pro 2000 lidí. Obchůdky mají plochu od 40 do 1200 m². Od roku 2000 existuje Sambil ve Valencii a v první polovině roku 2001 další na Margaritě. V poslední době byl zahájen provoz v Sambilu ve městě San Cristóbal.

Centrum San Ignacio:

Nachází se v jedné z nejexkluzivnějších částí Caracasu. Plocha zahrnuje 120 000 m², ze kterých je 18500 m² určeno pro obchodní činnost. skládá se ze 2 věží. Každá z těchto věží má 8 poschodí a dohromady 144 kanceláří. Parking pro 1800 automobilů, 337 obchodů (plocha od 40 do 300 m²).

Centrum El Tolón:

Náklady na stavbu se vyšplhaly do výše 40 milionů USD. Je postaven v luxusní čtvrti Las Mercedes. Toto centrum ve Venezuele představuje styl Fashion Mall. Zahrnuje plochu 23000 m² a na 3 podlažích je 100 obchodů. V posledním patře se nachází mnoho známých restaurací.

Centrum Buenaventura:

Toto centrum se nachází na spojovací čáře mezi městy Guarenas a Guatire. Je známo pod jménem Ciudad Fajardo. Každoročně se v této oblasti postaví asi 5000 nových obydlí a % růstu se odhaduje na 12% (v porovnání se rozrůstá tempem 1,3%). Tato dvě města dříve považovaná za místa, kde nocují dělníci pracující v Caracasu, se stala domovem střední třídy, která si nemůže dovolit bydlení v Caracasu. Je to oblíbené místo pro nákupy obyvatel z dalekého okolí, neboť nemusejí jezdit do Caracasu.

Plocha je 25000 m² (obchodní plocha), 15000 m² sociální plocha, 800 parkovacích míst. Obsahuje 128 obchodů, 39 malých obchůdků, jeden hypermarket, několik restaurací, ukázkovou plochu s nábytkem, domácí potřeby a doplňky atd.

Galería Prados del Este:

Zahájilo činnost v roce 1997 a nabízí služby obyvatelům čtvrtí: Prados del Este, Alto Prado, Lomas de Alto Prado, Manzanares, Santa Fe a Terrazas de Club Hípico. Plocha je 41500 m², ze kterých je 11806 m² určeno pro obchodování. Obsahuje 156 obchodů, budova má 3 patra. Plocha obchodů (45-250 m²).

El Recreo:

Zahájil činnost v červenci 1998 a je součástí hotelu Gran Meliá, Caracas. Tento komplex je tvořený 2 věžemi o 17 podlažích. Obsahuje 200 obchodů a 1700 parkovacích míst.

Sigo la Proveduría:

Tento obchodní dům vlastní prodejny v Barceloně, v Maturínu a také na Margaritě. Rozložení obchodu připomíná něco mezi nákupním centrem a obchodním domem. Obchoduje s textilním zbožím pocházejícím z USA. Prodává také: likéry, potraviny, domácí spotřebiče, domácí potřeby, osvětlení, kancelářské potřeby, květiny atd.

6. Frančiza ve Venezuele

Frančiza je zvláštní distribuční smlouvu, jejímž prostřednictvím podnikatelský subjekt zakoupí od poskytovatele frančizy licenci na značku, know-how (ochrannou známku, firmu) a toho potom využívá pro své podnikání. Je obvyklé, že se platí průběžný poplatek (cca. 1-7% z obratu). Výrobky nebo služby určitého výrobce jsou distribuovány na úrovni maloobchodu pod stejnou ochrannou známkou a stejnou firmou, ovšem realizace je konána nezávislymi podnikateli. Touto formou může výrobce snadno proniknout na neznámé, nové, vzdálené trhy. Tím vzniknou úspory. Základem frančizy je tedy licenční smlouva (za kterou se platí poplatek).

6.1 Situace ekonomiky v sektoru frančíz:

V letech 1998, 1999, 2000 a 2001 **tento systém ve Venezuele vygeneroval vysoké procento maloobchodu a přispěl 0,5% HDP (neropné)**. Současná politická a ekonomická krize změnila ekonomické uvažování obyvatelstva. V letech 1998-2004 většina spotřebitelů **preferovala značku**, která je základním pilířem systému řetězce frančíz. V roce 2008 a 2009 venezuelský spotřebitel nakupuje dle **ceny a rodinného rozpočtu**. Retailing se snaží adaptovat a být flexibilní. V rámci flexibility samoobsluhy, obchodní centra zavádějí akce, slevy, nabídky 2 za 1 apod. Firmy zabývající se frančizou musí přistupovat k zákazníkům selektivně, vzít v úvahu segmenty dle typu spotřebitele a přizpůsobit firemní politiku umístění prodejny apod. Podobnou strategii musely zvolit firmy v Argentině během nedávné finanční krize.

Za současné nestability v zemi (2010) je mezi základními předpoklady, které musí mít v potaz podnikatel zakládající firmu, nízké obchodní a ekonomické riziko. Tyto podmínky splňuje forma frančizy, která slouží **zejména pro strategii firemní expanze**.

Mezi základní koncepty systému frančíz patří: značka - řádně registrovaná - ve Venezuele u SAPI (Servicios Autonomo de Propiedad Intelectual); platba (úvodní platba a dále pravidelné platby); know-how; technická asistence, spolupráce.

Systém frančíz je ve Venezuele relativně novým prvkem. Zahájil činnost v roce **1990** řetězcem **fast food Pollo Broaster**. V té době již existovaly značky jako je Mc Donalds, Tropi Burger, Burger King, které operovaly autonomně, a ne jako frančiza. V současné době frančiza ve Venezuele představuje 7,5% HDP. Po sektoru telekomunikací, kterému je přičítán nejvyšší růst (20%). Tato čísla jsou o to zajímavější vezmeme-li v úvahu, že za poslední 3 roky je fáze ekonomického cyklu v recesi a je přítomna redukce ve spotřebě. Ve Venezuele je přítomno dalších 100 značek s cca 1300 dceřnými společnostmi. Průměrný objem prodeje za rok odpovídá 500 000 USD. Sektor zaměstnává asi 80000 lidí (1,6% ekonomicky aktivního

obyvatelstva). 60% podniků v zemi je financováno venezuelským kapitálem. Sektor frančíz je ve fázi rozvoje a mnohé venezuelské firmy uvažují o poskytování frančíz.

Firmy jsou seskupené ve **Venezuelské asociaci poskytovatelů frančízy** (Asofranquias - Asociacion Venezolana de Franquias). Smluvní strany mají absolutní volnost při vytváření frančízové smlouvy. Na právním rámci se v současné době pracuje a bude na bázi evropské frančízy. Superintendencia para La Promocion y Proteccion de la Libre Competencia (Procompetencia): instituce dohlížející na podporu a ochranu svobodné konkurence, je i jediným orgánem, který dohlíží, aby v současném systému úpravy frančízy nebyl někdo diametrálně znevýhodněn oproti druhému subjektu.

V roce 1996 v zemi existovalo asi 30 firem na bázi frančízy (převážná část zahraniční nadnárodní společnosti). V současnosti je frančíza velmi dynamickým sektorem. V roce 2002 existovalo už na 260 firem poskytujících frančízu asi 1300 společností. V rámci LA je v sektoru franšíz Venezuela na 3. místě (po Brazílii a Mexiku) a předčila takové země jako jsou Argentina, Chile nebo Kolumbie. Sektor frančíz od roku 1998 rostl tempem 20%, v roce 2002 pak 10%. V roce 2009 byl celkový počet poskytovatelů frančíz na 500, které dávají zboží a služby Venezuelcům (30 000 000 obyvatel).

V Caracasu žije 5 000 000 obyvatel a realizuje se zde téměř 35% všech frančíz. V současnosti je sektor frančíz v dynamickém rozvoji. Největší boom zaznamenala města: Maracaibo, Valencia, Barquisimeto, Puerto la Cruz. Venezuelec pochopil, že frančíza je vhodný způsob individuálních investic, který umožní, že se jejich malý obchůdek stane součástí středně velkého řetězce. Ve Venezuele existuje celkem asi 260 firem, ze kterých je asi 140 domácího původu.

Podle studie realizované firmou IESA (Instituto de Estudios Superiores de Administracion-Institut vyšších administrativních studií), během jednoho roku se investice potřebné pro přeměnu zmíněných firem v poskytovatele frančíz vyšplhají na hodnotu 100 milionů USD, zároveň se tržby zvýší na hodnotu 300 milionů USD, což představuje dvojnásobek investic nashromážděných v tomto sektoru za posledních 120 let. Nejvíce zahraničních investic v zemi pochází z USA, ale jsou přítomni zástupci ze Španělska, Německa, Dánska, Kanady nebo Francie.

Ve Venezuele je přítomna silná italská migrační menšina (cca. 2000 000 osob) a mezi nejvýznamnější **italské firmy na bázi frančízy** patří: Veneta system, Printer tape, Il Fornaio (cukrovinky, pizerie). Také značka jako je Divani a Divani; Diesel, Benetton v rámci družstevní formy podnikání.

6.1.1 Právní rámec frančízy ve Venezuele

Sektor franšíz ve Venezuele **upravují**: obchodní zákoník, občanský zákoník, zákon o průmyslovém a duševním vlastnictví. Variantou frančízové smlouvy je tzv. smlouva licenční, ve které firma poskytne druhé společnosti jenom obchodní jméno. Dále: ústava Bolívarovské republiky Venezuela, občanský zákoník - zmiňuje podmínky a povinnosti vyplývající ze smluv, obchodní zákoník, zákony duševního vlastnictví -

licence, známky, patenty, autorská práva - ve vztahu k frančízám (zákon o průmyslovém vlastnictví, autorské právo, Andské společenství - zákon o duševním vlastnictví), pracovní zákoník, daně - obchod na bázi frančízy je ovlivněn daňovým zákonem - daň z příjmu (ISLR), daň z podnikatelských aktiv, DPH (IVA), obchodní a průmyslový patent (PIC), zákon na podporu svobodné konkurence. Superintendencia Pro competencia (Institut pro ochranu a podporu svobodné konkurence) vydala vzory smluv (sbírka zákonů č. 35865 ze dne 7.1.2000).

Existují mnohé **další zákony regulující tuto problematiku** - zákon o ochraně spotřebitele, celní zákony, sanitární normy nebo telekomunikační apod. Kontrola směny zavedená vládou samozřejmě také velmi ovlivnila sektor frančíz. Zákon jako takový, který by usměrňoval pouze oblast frančíz ve Venezuele, dosud neexistuje, ale byl by velmi zapotřebí. Nedávno byly včleněny 2 odstavce týkající se frančíz do zákona o průmyslovém vlastnictví - dosud tato novela nebyla schválena.

6.1.2 Mezi nejvýznamnější firmy na bázi frančízy patří:

Oděvy: Graffiti; Benetton; Gina; Diesel; Breska; **oděvy pro novorozence** - Kid Cool Collections; Prenatal; **opravna obuvi:** Heel Quick; **potravin:** Hard Rock Cafe Caracas; Domino's Pizza; Mc Donalds; KFC; Subway; Sushi delivery; Paris Croissant; Chip -a-Cookie; Wendy's; American Deli; Pizza Hut; Bocatta; Cajun Tex Mex; American Hot Dog; Boston Bakery; Cinnamon Rolls; Cinnabon; Church Chicken; Pretzels; **zmrzliny:** Bravissimo; Yogen Fruz; Hagen Dazs; 4D; **zemědělské produkty:** tracto Caribe; **pošta Courier:** Sky Net; MRW; Shipnet; **servis pro domácnost:** Mail Boxes atd; **hudba:** Recordland; **čistírny:** Quick Press; Press To; **elektronika:** Radio Shack; **telekomunikace:** Cantv; Digitel; Movistar (Telefonica); **realitní kanceláře:** Cedinfor; Century21; **informace pro děti:** Future Kids; **pronájem automobilů:** Hertz; Avis; **stavební výrobky:** Groutex Productos.

V současnosti je **45%** frančíz venezuelských a **55%** zahraničních. Vzhledem k rychlému rozvoji tohoto formátu lze očekávat, že frančíza původem z Venezuely během 5 let dosáhne 60%.

Ve Venezuele zahrnují **americké frančízy** 35% z celkových frančíz: Existují ale frančízy i z jiných zemí: Mexiko (Sr. Frog), Španělsko (Retoucherie de Manuela, Boccata, Pressto), Německo (AB Your Office), Francie (Biogénie, 5á Sec, Crepes de France, Mephisto), Kanada (Techno-Kids, Pack-Mail, Saint Cinnamon), Belgie (Kid-Cool), Dánsko (Evita Peroni), Colombia (Crepes & Waffles), Japonsko (Sanrio), Itálie (Veneta System) a další.

Některé venezuelské frančízy postupně expandovaly do zemí LA, USA a také do EU.

Patří sem: **Churromanía** (Miami - USA), Portoriko, Brazílie, Španělsko; **Googie's** - Texas (USA) – pizza; **L'Entrecote** - Boca de Raton, Coral Gable (USA), Aruba; **Quick Press** - ekologické čistírny - v Miami (USA), Madrid (Španělsko); **Hands Care Center** - estetika - Kostarika, Španělsko; **Spa Manicure** – Španělsko; **Chicha Kroquer** - Miami (USA).

Poskytovatelé frančizy dle země původu:

Ve Venezuele působí 214 venezuelských frančiz a 118 zahraničních.

Venezuela (214), USA (60), Španělsko (16), Kolumbie (8), Kanada (6), Itálie (6), Francie (4), Brazílie (3), Velká Británie (3), Hong Kong (2), Mexiko (2), Švýcarsko (2), Německo+Nizozemí (1), Argentina, Rakousko, Belgie, Dánsko, Japonsko, Portoriko (1).

7. Závěr

Analýza reálné souvislosti mezi vlivem vlády HCh a reálným stavem ekonomiky byla provedena, čímž byl splněn cíl této stručné studie. Můžeme říci, že Venezuela roku 2010 je zemí, kde se zákony a podmínky pro podnikání mění takřka pod rukama.

V lednu 2010 došlo k výrazné devalvaci měny, byl zaveden duální směnný kurs, snížila se úroveň likvidity (oběživa), byla odstraněna fixní cena z velkého množství zboží, čímž dochází k další vlně inflace a snížení disponibilního příjmu obyvatel. Je obtížné předpovědět, zda vláda ve střednědobém horizontu skutečně nahradí běžné výdaje výdaji investičními. Nicméně s tím, jak se budou zdražovat dovozy, ceny budou uvolněny a bude doufejme zachována svoboda ve sféře výroby a ekonomiky, průmyslový park se postupně zregeneruje, začne vytvářet nová pracovní místa a možná dojde opětovně k růstu ekonomiky, včetně opětovné obnovy kupní síly obyvatel. Naopak pokud vláda uvalí překážky na přirozené vazby ve spotřebě, akumulaci bohatství a výroby, růst ekonomiky by byl limitován stropem stanoveným ropnou produkcí, čímž by se vláda připravila o možnost znovuoživení soukromého sektoru, klíčového faktoru pro tvorbu pracovních míst a při diverzifikaci výroby tvořící přidanou hodnotu.

I přes silné zavádění prvků tzv. socialismu 21. století⁵ do ekonomiky, lze konstatovat, že Venezuela je doposud řízena tržními principy (soukromý sektor vytváří cca. 70% HDP). Nicméně začíná mít prvky typické socialistické ekonomiky a zároveň se zařazuje (dle studie Doing Business i dalších analýz) mezi jednu z nejuzavřenějších ve světě. Vzájemným obchodním vztahům jsou kladeny mimořádné obchodní a administrativní překážky. Za této situace není možné doporučovat Venezuelu obchodníkům a podnikatelům jako možný trh. Je spíše nutné upozorňovat na rizika podnikání ve Venezuele. Nikdo neví, jak se ekonomika v této nesmírně nerostně bohaté zemi vyvine. Doufejme, že ekonomika zůstane i nadále tržní, neboť svobodná konkurence a přítomnost mezinárodních firem má v zemi bohatou tradici. Vzhledem k výraznému vlivu evropské imigrační vlny a podnikatelského sektoru, který hýbe venezuelskou ekonomikou, tomu tak zůstane i nadále. Je důležité zemi pro zahraniční investory. Lze předpokládat, že v roce 2011 dojde k výrazné devalvaci měny, sníží se úroveň likvidity (oběživa), bude odstraněna fixní cena z velkého množství zboží, čímž dojde k další vlně inflace a snížení disponibilního příjmu obyvatel, což povede ke snížení poptávky a ke zpomalení ekonomiky jako celku. Průmysl bude muset

⁵ Wilpert, G: *The meaning of 21st Century Socialism for Venezuela*

přehodnotit rozpočty, být víc výkonný a inovovat produkci. Jednotlivci budou muset omezit spotřebu a zvyknout si na nižší úroveň reálného příjmu. **V tomto kontextu bude důležité podporovat tržní principy, omezit vliv socialistických prvků, právně zakotvit soukromé vlastnictví, snažit se o snížení inflace podporou a stimulací domácí produkce a zavedením dialogu mezi vládou a významnými ekonomickými poradci ze soukromého sektoru, včetně bilaterálních obchodních komor.**

Použité zdroje:

- [1] Asociace latinskoamerických samoobsluh. Dostupné na WWW: <www.alasnet.org>
- [2] Americko-venezuelská obchodní komora. Dostupné na WWW: <www.venamcham.com>
- [3] Asociace latinskoamerických samoobsluh. Dostupné na WWW: <www.alasnet.org>
- [4] BETANCOURT, R. Venezuela, política y petróleo, 1986
- [5] CARLOS MALAMUD, PERK ISABEL. Armario Iberoamericano 2007, Real Instituto, s. 103 – 122
- [6] CASALS, A. Constructora, CA, Caracas – konzultace
- [7] Centrální banka Venezuely . Dostupné na WWW: <www.bancocentral.gov.ve>
- [8] Debates. číslo 1, leden-březen 2008, IESA
- [9] Delegace Evropské komise, Caracas. Dostupné na WWW: <<http://www.delven.ec.europa.eu/es/Index.htm>>
- [10] Ekonomický server Banca y Negocios . Dostupné na WWW: <<http://www.bancaynegocios.com>>
- [11] Ekonomický server Venezuelanalysis. Dostupné na WWW: <<http://www.venezuelanalysis.com>>
- [12] Ekonomický server Veneconomía. Dostupné na WWW: <<http://www.veneconomia.com/site/>>
- [13] ELLNER, S., TANKER SALAS, M. Venezuela: Hugo Chávez And The Decline Of An Exceptional Democracy, ISBN13: 9780742554566
- [14] Federace komor a svazů malých a středních podniků ve Venezuele. Dostupné na WWW: <http://fedeindustria.org/>
- [15] HELLINGER, D. eds. 2003. Venezuelan politics in the Chavez era: Class, Polarization and Conflict. Boulder London. Lynne Rienner publisher.
- [16] Hospodářská komora Venezuely. Dostupné na WWW: <<http://www.fedecamaras.org.ve/>>

- [17] Instituto Nacional de Estadística- statistický ústav Dostupné na WWW: <http://www.ine.gov.ve>
- [18] JAMES, I. Despite Chavez, Venezuela economy not socialist. [Cit. 2010-07-18]. Dostupné na WWW: <<http://finance.yahoo.com/news>>
- [19] RADA, J. Consulting firm LatGroup. Dostupné na WWW: <www.latgroup.org>
- [20] SANCHEZ, E. zakladatel University IESA. Dostupné na WWW: <http://www.iesa.edu.ve/>
- [21] STIEGLER, P. Latinská Amerika v 21. století – vliv Venezuely co by regionálního hráče v Karibiku, socialismus 21. století ve Venezuele. ICYS Pratur 2010, VŠE Praha. 27.5.2010
- [22] SÝKORA, V. konzultace – současný vývoj venezuelské ekonomiky. Dostupné na WWW: <<http://www.venechecho.com.ve/contenidos.php?ver=jdir> >
- [23] EL TROUDI, H. Firmy socialistické produkce – nástroj pro socialismus 21. století (Empresas de producción social); Caracas; Centro Internacional Miranda, 2006
- [24] TŘÍSKA, D. Nedokonalosti trhu a jejich řešení, 2001
- [25] Venezuelská komora frančíz - Camara Venezolana de Franquicias. Dostupné na WWW: < <http://profranquicias.com/> >
- [26] Venezuelsko-italská obchodní komora. Dostupné na WWW: <<http://www.cavenit.com>>
- [27] WEISBROT, M., RAY, R, SANDOVAL, L. The Chávez Administration at 10 Years: The Economy and Social Indicators“, February 2010. Dostupné na WWW: <<http://www.cepr.net/documents/publications/venezuela-2009-02.pdf>>
- [28] WILPERT, G. Changing Venezuela by taking power : History and policie sof the Chávez Government. London. Verso
- [29] WILPERT, G. The meaning of 21st Century Socialism for Venezuela. [Cit. 2006-06-11]. Dostupné na WWW: <www.venezuelanalysis.com/analysis/1834>

Kontaktní adresa:

Ing. Pavel Stiegler
 Ministerstvo zahraničních věcí ČR
 Loretánské náměstí 5, Praha 1, 118 00
 e-mail: pavel_stiegler@mzv.cz
 tel. č.: 00420224182515